

TASHQI VA ICHKI MOTIVATSIYALARNING YOSHGA BOG'LIQLIGI

Eshonqulova Guljahon Abduqaxxorovna
Qo'qon universiteti o'qituvchisi
Mahmudov Muhammadali Qaxramonovich
Qo'qon universiteti "Ta'lim" fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur tezisda motivatsiya so'ziga ta'rif va uning kelib chiqishi, qo'llash usullari, turlari keng yoritib berilgan hamda bu ma'lumot asnosida umumiy xulosalar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Motivatsiya haqida tushuncha, uning kelib chiqishi, turlari, motivatsiya qo'llash usullari.

Motivatsiya - bu odamlar va boshqa hayvonlarning ma'lum bir vaqtda xatti-harakatni boshlashi, davom ettirishi va to'xtatishi sababi. Motivatsion holatlar odatda inson ichida harakat qiluvchi, maqsadga yo'naltirilgan xatti-harakatlarga moyillikni yaratadigan kuchlar sifatida tushuniladi. Ko'pincha turli xil ruhiy holatlar bir-biri bilan raqobatlashadi va faqat eng kuchli holat xatti-harakatni belgilaydi. Bu shuni anglatadiki, biz biror narsani amalga oshirmasdan turib, biror narsa qilishga undashimiz mumkin. Motivatsiyani ta'minlovchi paradigmatic ruhiy holat, istak deyiladi. Ammo boshqa turli holatlar, masalan, nima qilish kerakligi yoki niyatlari haqidagi e'tiqodlar ham motivatsiyani ta'minlashi mumkin. Motivatsiya "motiv" so'zidan olingan bo'lib, u kishining ehtiyojlari, istaklari, yoki undovlarini bildiradi. Maqsadga erishish uchun shaxslarni harakatga undash jarayoni. Ish maqsadlari kontekstida odamlarning xatti-harakatlarini kuchaytiradigan psixologik elementlar pulga bo'lgan xohishni o'z ichiga olishi mumkin.

Asrimizning boshlarida turli mamlakatlarda motivatsiyani o'rganish bo'yicha samarali ishlar deyarli bir vaqtning o'zida boshlangan edi. Motivlar muommosi rivojlanishda uzoq va qiyin yo'llarni bosib o'tdi. Tadqiqotlar tarixini hisobga olgan holda, motivatsiya assotsiatsiyachilarning "atomizm" tushunchalarini yengish bilan bog'liq holda rivojlana boshlagan. Bu davrga kelib (XIX asr oxiri-XX asr boshi) chet el psixologlari motivlarni o'rganishga katta e'tibor berishgan. Motivatsiya masalalarini ishlab chiqish psixologiya fanining turli sohalarida turli usullardan foydalangan holda intensiv ravishda amalga oshiriladi. Angliyada Uilyam Makdugal instinktlarni asosiy tushuntirish tushunchasi deb hisobladi va shu bilan motivatsiyani instinktlar nazariyasi ruhida o'rganishga asos soldi. Keyinchalik bu yo'nalish zamonaviy etologlar - Konrad Lorenz va Nikols Tinbengenning asarlarida taqdim etiladi. Avstriyalik psixiatr Zigmund Freyd, Makdugal bilan deyarli bir vaqtda tushlar mazmuni va nevrotiklarning xulq-atvori kabi mantiqsiz ko'rinadigan hodisalarni yashirin ehtiyojlar dinamikasi bilan tushuntirishga harakat qildi. Motivlar haqidagi dastlabki tadqiqotni A. Uxtomskiy (1875-1945), yaxlit xulq-atvorni hisobga olgan. Uning ilmiy qiziqishlari markazida bo'lgan motivlar muammosini u ham fiziologik ham psixologik jihatlardan o'rgangan.

Inson motivlarining asosiy turlari oltita komponentni o'z ichiga oladi:

Tashqi motivlar - ular tashqi komponentlardan kelib chiqadi. Misol uchun, agar do'stingiz yangi narsa sotib olgan va siz buni ko'rgan bo'lsangiz, pul ishlashga va shunga o'xshash narsani sotib olishga undaysiz.

Ichki motivlar - insonning o'zida paydo bo'ladi. Masalan, biror joyga borish va vaziyatni o'zgartirish istagida ifodalanishi mumkin. Bundan tashqari, agar siz bu fikrni boshqalar bilan baham ko'rsangiz, kimdir uchun bu tashqi sababga aylanishi ham mumkin.

Ijobiy motivlar - ijobiy mustahkamlashga asoslangan bo'ladi. Misol uchun, bunday motiv o'rnatishda mavjud – "men ko'p ishlayman", "men ko'proq pul topaman".

Salbiy motivlar - ular insonni xato qilishdan qaytaradigan motivlar. Misol uchun – "men o'z vaqtida turmayman", "muhim uchrashuvga kechikib boraman".

Barqaror motivlar- inson ehtiyojlariga asoslangan va tashqaridan qo'shimcha mustahkamlashni talab qilmaydi.

Beqaror motivlar - bular tashqaridan doimiy mustahkamlashga muhtoj.

Tashqi motivatsiya tashqaridan kuchlar orqali insonni ishlashga undovchi kuch hisoblanadi. Ya'ni, odamlar xatti-harakatlarining sabablarini o'zlari qabul qiladilar va o'zlarini piar deb hisoblaydilar. Bunday motivatsiyalar tashqi moddiy va psixologik shart-sharoitlar bilan tartibga solinadi: pul, mukofot va hatto jazo. Ichki turtki insonga "Men" ga yetaklaydigan malakaga hamda shaxsiy tanlovga bo'lgan ehtiyoj bilan bog'liq hisoblanadi. Bunday turtki bilan odamlar nima qilishayotganini, haqiqiy sababi nima ekanini tushunadilar va atrof-muhit bilan samarali ta'sir o'tkazadigan vosita sifatida o'zaro munosabatlarda o'zlarini his qilishadi. Ya'ni ichki motivatsiya, ehtiyojlar, manfaatlar, niyatlar, maqsadlar, istaklar, o'z-o'ziga ishonch, o'z-o'zini anglash imkoniyati, ishdan qoniqish hislarida ishlatiladi. Salbiy motivatsiya shaxsning psixologik holatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan salbiy his tuyg'ular va hissiyot bilan bog'liq. Shuning uchun ularni ishlatishda bir nechta omillarni hisobga olish kerak.

- *Intelektual rivojlanish darajasi. Inson aqlli va bilimli bo'lsa salbiy motivatsiya usullari unchalik ta'sir qilmaydi.*

- *Yoshi bilan odam salbiy motivatsiyaga moyilligi ko'proq bo'ladi. Yillar o'tishi bilan uning hayotida norozilik va salbiy his-tuyg'ular ta'siri darajasi kuchayib boradi.*

- *Oilaviy ahvol. Motivatsion ta'sir biz sevadigan va qiyinchilikdan himoya qilishga harakat qiladigan oila, yaqinlar haqida ko'proq va sezgirroq qabul qilinadi.*

Dunyo bo'ylab eng zo'r aql egalari motivatsiyani batafsil o'rganishgan. Ular Podmarkova, I.F. Belyaeva, D.S. McClelland, J. Atkinsonlardir. Aksariyat psixologlar hamda faylasuflar to'plangan ma'lumotlarni nazariya va g'oyalarda aks ettirdilar. Bu esa hozir ham insonga hayotni qayta ko'rib chiqishga katta yordam beradi. Motivatsiya funktsiyalari qoida tariqasida, belgilangan vazifalarni amalga oshirishga qaratilgan. Ular butun tizimga yaxlitlik va barqarorlik beradi.

Motivatsiya bu insonni biron ishga undash, uni harakatga keltirishdir. Motiv bo'lmasa motivatsiya bo'lmaydi. Motivatsiya asosan ikki turli bo'ladi: ichki va tashqi. Ichki motivatsiya deb insonni o'zi tomonidan paydo bo'lishiga aytiladi. Bu kishining individual psixologik xususiyatlariga ham bog'liq tarzda vujudga keladi. Tashqi motivatsiyada esa insonga tashqi tomondan keladigan kuchlar ta'sir ko'rsatadi. Motivatsiya hayotimizning istalgan bosqichida muvaffaqiyat qozonishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shaxsiy yoki professional voqealarda ham maqsadga erishish uchun odamga kuchli motivatsiya kerak bo'ladi. Kanadalik jurnalist va yozuvchi Malkolm Gladvellning juda ham qiziq bir ma'lumotiga duch keldim. Muallifning yozishicha biror-bir sohada muvaffaqiyatga erishish uchun va ushbu sohaning haqiqiy ustasi bo'lish uchun kamida 10.000 soat davomida o'sha sohada muntazam ravishda shug'ullanish va mashq qilish zarur. Chunki insonning ichki kuchi bu motivatsiyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi" 2014 yil
2. E. G'ziyev "Umumiy psixologiya" 2014 yil
3. Safayev N.S., Mirashirova N.A. "Umumiy psixologiya nazariyasi va amaliyot" 2013 yil,
4. Дружинина В.. "Психология" .Учебник."Питер", 2003